

TÂRİHU'İ-ÜMEM ve'İ-MÜLÜK

rılmadığından Bel'amî tercümesiyle ilgili bilinmemektedir (Matrakçı Nasûh, s. 21-48; ayrıca bk. DİA, XXVIII, 143-145). Taberî tarihinin asıl metninin Zakir Kadiri Ugan ve Ahmet Temir tarafından yapılan Türkçe tercümesi Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin baştan 22 (643) yılına kadarki hadiselerle dair olan kısmı Maarif Vekâleti Şark-İslâm Klasikleri Serisi'nde Milletler ve Hükümdarlar Tarihi adıyla dört seri üzerinden yedi cilt halinde (I [üç cilt], II [iki cilt], III [bir cilt], IV [bir cilt]) neşredilmiş (İstanbul 1954-1958), daha sonraki yıllarda da birkaç defa basılmıştır. Son dönemde Amerika'da birden fazla mütercim tarafından The History of al-Tabarî adıyla İngilizce'ye çevrilen Târîhu'l-ümem Franz Rosenthal'in yazdığı geniş bir girişle beraber yayımlanmıştır (I-XXXVIII, Albany State University of New York 1985-1999). Târîhu'l-ümem ve'İ-mülûk ile müellifini çeşitli yönlerden ele alan birçok çalışma bulunmaktadır (bk. TABERÎ, Muhammed b. Cerîr [Literatür]).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), neşreden giriş, I, 5-32; ayrıca bk. tür.yer.; a.e.: The History of al-Tabarî (trc. F. Rosenthal), New York 1989, tercüme eden giriş, I, 5-147; İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, Kahire 1348, s. 340-341; Yâkût, Mu'cemü'l-üdeba', XVIII, 68-70; Ahmed Muhammed el-Havfî, et-Taberî, Kahire 1963, s. 180-232; Hüseyin G. Yurdaydın, Matrakçı Nasûh, Ankara 1963, s. 21-48; Sezgin, GAS (Ar.), I/2, s. 159-168; Muhammed ez-Zühayrî, el-İmâm et-Taberî, Dimaşk 1990, s. 197-245; Hasan Kurt, Taberî'nin Hayatı ve Tarihçiliği (yüksek lisans tezi, 1991), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.m.f., "Taberî'nin Tarih Anlayışı", İslâmî İlimler Dergisi, III/2, Ankara 2008, s. 89-103; Ramazan Şeşen, Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı, İstanbul 1998, s. 52-57; Cevâd Ali, "Mevâridü Târîhi't-Taberî", MMLr., I (1950), s. 143-231; II (1951), s. 135-190; III (1954), s. 16-56; VIII (1961), s. 425-436; İmâdüddin Haîlî, "Mülâhazât fî meşâdirit-Taberî 'an şadri'd-devleti'l-'Abbâsiyye", Mecelletü'l-Bahşî'l-İlmî ve't-türâşî'l-İslâmî, II, Mekke 1399/1979, s. 193-218; L. I. Conrad, "Notes on al-Tabarî's History", JRAS, III/1 (1993), s. 1-31; Muhidin Mulaic, "Eusebius and Tabarî: A Comparative Study of the Conception of History", al-Shajarah, VII/2, Kuala Lumpur 2002, s. 283-313; R. Paret, "al-Tabarî", EI (Fr.), IV, 607-608; Fikret İşıltan, "Taberî", İA, XI, 595-597; C. E. Bosworth, "al-Tabarî", EI² (Fr.), X, 14-15; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh", DİA, XXVIII, 143-145.

MUSTAFA FAYDA

TARİK (الطريق)

Bir hadisi rivayet eden kimselerin adlarının tarihi sırayla kaydedildiği bölüm, sened (bk. İSNAD).

TARİK (الطريق)

Kıraat ilminde bir okunuşa onu râviden alan kimseye nisbetle verilen ad; bu ilimde yedili, onlu ve on dörtlü sistemlerin her biri; kıraat öğretiminde belli eserlerin sistemi ya da belli ülke ve şehirlerde benimsenen metodu (bk. KIRAAT).

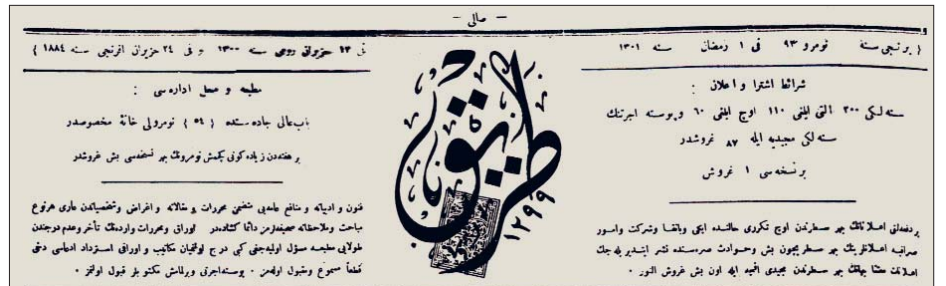
TARİK (طريق)

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında yayımlanan bazı gazetelerin ortak adı.

Tarîk ismi biri diğerinin devamı olmayan birkaç gazete için kullanılmıştır. İlk Filip Efendi tarafından büyük boy dört sayfa olarak, "Yevmî Osmanlı gazetesidir" iba-

resiyle 7 Mart 1884 tarihinden itibaren cuma günleri İstanbul'da yayımlanmıştır. Gazetenin on beş yılı aşan bir süre varlığını koruduğu bilinmektedir. En düzenli koleksiyona sahip Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki son sayısı 5076 numaralıdır (13 Şubat 1315 r. / 25 Şubat 1900). Yayın ilkeleri ilmî, edebî, toplumun yararına olan yazı ve makaleleri yayımlamak, garaz ve şahsiyattan uzak her konuya ve değerlendirmeye sayfalarını açık bulundurmak şeklinde belirlenmiştir. Dönemin diğer bazı yayın organları gibi Osmanlı ülkesine ve dış ülkelere ait haberlerle birlikte yorumlara, ayrıca resimlere ve resimli ilânlara yer verilmiştir. Önemli bölüm başlıkları "İcmâl-i Ahvâl, Tevcihat, Telgraf Havadisî, İlân ve Resmî İlân, Musâhabe-i Edebiyye, Musâhabe-i Fenniyye, Mütenevvia" şeklindedir. Başmuharirliğini bir süre Kemalpaşazâde (Lastik) Said Bey, uzunca bir süre de Selânikî Tevfik üstlenmiş, son yıllarında bazı Servet-i Fünûncular'ın yazıları gazetede yer almıştır. Hüseyin Cahit (Yalçın) gazete-

Tarîk'in Filip Efendi yönetiminde çıkan 93. sayısının başlığı ile aynı adla Muslihüddin Adil'in çıkardığı gazetenin ilk sayfasından bir detay



de bir müddet yazılar ve tercümele neşretmiştir. 1898'de Tevfik Fikret de birkaç ay süreyle "Hafta-i Edebi" başlığı altında edebiyat sohbetleri yayımlamıştır. *Şerh-i Belâgat* etrafında gelişen dil tartışması ile Ahmed Midhat Efendi'nin *Çerkez Özdenler* adlı oyunu dolayısıyla meydana gelen bir başka tartışma *Tarîk* sayfalarına da yansımıştır. Selânikli Tevfik, Abdullah Zühdi, Hüseyin Vassâf gibi isimler Batı edebiyatlarından çeviriler yapmıştır. Eserleri tercüme edilen yazarlar arasında Shakespeare, Xavier de Montépin, Guy de Maupassant, François Coppée, Jules Marie gibi isimler vardır. Gazetede ayrıca kitap tanıtım ve tenkit yazılarıyla gezi notları, Letâif-nüvîs-i Tarîk Tevfik imzasıyla mizahî yazılar yer almıştır. Diğer yazarlar arasında Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Cevdet Paşa'nın oğlu Sedat (Sedat b. Cevdet), Muallim Nâci, Mustafa Reşid, İbnü-lemin Mahmud Kemal (İnal) gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Dili kısmen eski ifadeleri korumakla birlikte zaman içerisinde sadeleşme yoluna girilmiş, noktalama işaretlerine de yer verilmiştir. Gazete hakkında İhsan Tevfik Kurca bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (*Tarîk Gazetesi'nin Edebiyat ve Kültür Yazılarının Sistemik İndeksi, 1884-1899*, İstanbul 1999).

Tarîk ismini taşıyan gazetelerden biri de Mahmud Hamdi Bey'in yönetiminde siyasi, edebî ve ilmî bir yayın organı olarak İskenderiye'de neşredilmiştir. Dönemin tanınmış hukukçularından Muslihuddin Âdil (Taylan) tarafından 21 Temmuz 1919'da İstanbul'da resimli ve günlük olarak "müstakil gazete" düsturuyla çıkarılan bir diğer gazetenin bir yıldan daha az bir süre varlığını koruyabildiği anlaşılmaktadır. Tesbit edilebilen en son nüshası 115 numaralıdır (17 Teşrînisânî 1335 r. / 17 Kasım 1919). Önce iki sayfa, 5 Kasım 1919 tarihli 104. sayısından sonra dört sayfa halinde ve gelişen gazetecilik tekniklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. 1910-1911 yıllarında Trabzon'da Şâtırzâde Hasan Hicâbî Bey yönetiminde *Tarîk* isimli bir başka gazetenin çıktığı belirtilmektedir (TA, XXX, 462). "Hakka hâdim bir gazetedir" ibaresiyle haftalık yayımlanan bu gazete 12 Nisan 1910'dan itibaren *Târık* adıyla yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tarîk'in Millî Kütüphane ve TBMM Kütüphanesi'ndeki koleksiyonları; Ragıp Özden, "Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 909-911; Hasan Duman, *Katalog*, s. 390-391; a.m.f., *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu: 1828-1928*,

Ankara 2000, II, 812-814; *Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları: 1869-1928* (der. Cumhuriyet Odabaşıoğlu), Trabzon 1987, s. 3, 12, 35, 87; M. Nuri İnuşur, *Türk Basınında İz Bırakanlar*, İstanbul 1988, s. 93-98; Ali Birinci, "Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı (1865-1928)", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (1-3 Haziran 1988)*, Samsun 1990, s. 2-14; M. Orhan Bayrak, *Türkiye'de Gazeteler ve Der-giler Sözlüğü: 1831-1993*, İstanbul 1994, s. 135; *Hakkı Tark Us Kütüphanesi Kataloğu: Süreli Yayınlar* (haz. Selahattin Öztürk v.dğr.), İstanbul 2006, s. 367; Kenan Akyüz, "Tarîk", *TA*, XXX, 462.



NESİMİ YAZICI

TARİKAT (الطريقة)

Tasavvufta Hakk'a ulaşmak için benimsenen usul, tutulan yol.

Sözlükte "gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş" anlamındaki **tarikat** (çoğulu tarâik) terim olarak "Allah'a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış" demektir (*et-Ta'rifât*, "et-Ṭarîka" md.; Kâşânî, s. 349). Kelime Kur'ân-ı Kerîm'de özellikle Tâhâ sûresinin iki âyetinde (20/63, 104) ve bazı hadislerde (Wensinck, *el-Mu'cem*, "Ṭarîka" md.) sözlük mânasında geçer. Sözlükte yine "yol" anlamına gelen ve Allah'ın farz kıldığı, ruhsata yer olmayan hükümleri ve merasimleri ifade eden **tarîk** de (çoğulu turuk) tasavvuf kaynaklarında genellikle tarikatla aynı anlamda kullanılmakta (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 138; Kuşeyrî, I, 52, 59), ayrıca Allah'a varan yolların "yıldızların sayısında" (Sülemî, s. 383) ya da "yaratıkların nefesleri adedince" (Necmeddîn-i Kübrâ, s. 33) olduğu belirtilmektedir. Tarikat karşılığında **tâife** kelimesi de kullanılmıştır. Farsça'da "yol, âdet, kanun, din" mânalarına gelen **râh** da Osmanlı Türkçesi metinlerinde "yol, usul", mânaları yanında "tarikat" anlamında da geçmektedir.

Tarikatı "sâliki hakikate götüren yol" şeklinde tanımlayan sûfiler, dinin zâhirî ve şeklî kısmı olan şeriatin kurallarına uyulmadan tarikatla hakikate ulaşamayacağını vurgulamıştır. Bunu ifade etmek için meselâ şeriati gemiye, tarikatı denize, hakikati inciye; şeriati cevizin dış kabuğuna, tarikatı iç kabuğuna, hakikati meyvesine; şeriati çembere, tarikatı çemberden merkeze giden yarıçaplara, hakikati merkeze; şeriati meşaleye, tarikatı bu meşale ile yol almaya, hakikati maksada ulaşmaya; şeriati bakırı altın yapmaya yarayan simya ilmine, tarikatı bu ilmin kullanılmasına, ha-

TARİKAT LİSTESİ

(Tarikatlar ve kolları alfabetik olarak dizilmiştir)

- ABBÂSİYYE** (Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Endelüsî, ö. 633/1236; Medyeniyeye'nin kolu).
- ABDÜSSELÂMİYYE** (Abdüsselâm eş-Şeybânî, ö. 1165/1752; Sa'diyye'nin kolu).
- ACEMİYYE** (Yûsuf b. Abdullah b. Ömer el-Acemî, ö. 768/1367).
- ÂCİZİYYE** (Süleyman Âcizî Baba; Sa'diyye'nin kolu).
- ACLÂNİYYE** (Muhammed b. Aclân el-Hüseynî; Rifâiyye'nin kolu).
- ÂDEMİYYE / AHSENIYYE** (Âdem b. İsmâil el-Benûrî, ö. 1053/1643; Müceddidiyye'nin kolu).
- ADEVİYYE** (Adî b. Müsâfir, ö. 557/1162).
- ÂDİLİYYE / BEDRİYYE** (Ebû Ömer Bedreddin Muhammed b. Ömer el-Âdil el-Abbâsî, ö. 970/1563; Sühreverdiyye'nin kolu).
- ÂFÂKİYYE** (Hidâyetullah Âfâk Hoca / Apak Hoca, ö. 1106/1694; Nakşibendiyye-Ahrâriyye'den Kâşânîyye'nin kolu).
- AFİFİYYE** (Abdülvehhâb b. Abdüsselâm b. Ahmed el-Affî, ö. 1172/1758; Şâzeliyye'den Nâsiriyye'nin kolu).
- AHMEDİYYE** (bk. **BEDEVİYYE; MÜCEDDİDİYYE; RİFÂİYYE**).
- AHMEDİYYE** (Ebû'l-Abbas Ahmed b. Abdülhak er-Rudavî, ö. 838/1435; Çiştîyye'nin kolu).
- AHMEDİYYE / YİĞİTBAŞIYYE** (Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin, ö. 910/1504; Halvetiyye'nin kolu; şubeleri: Misriyye / Niyâziyye, Ramazânîyye, Sinânîyye, Uşşâkiyye,).
- AHRÂRİYYE** (Ubeydullah Ahrâr, ö. 895/1490; Nakşibendiyye'nin kolu).
- AHSENIYYE** (bk. **ÂDEMİYYE**).
- AHSENIYYE** (Muhammed İhsan Oğuz, ö. 1991; Nakşibendiyye'den Müceddidiyye'nin kolu).
- ALÂİYYE** (Ebû'l-Alâ b. Ebû'l-Vefâ el-Ekberâbâdî, ö. 1061/1651; Nakşibendiyye'nin kolu; şubeleri: Efdaliyye, Muhammediyye, Mün'imîyye).
- ALEMİYYE** (Abdullah eş-Şerîf b. İbrâhim el-Alemî, ö. 1089/1678; Şâzeliyye'den Cezûliyye'nin kolu).
- ALEVİYYE** (Silsilesi Hz. Ali'ye ulaşan bütün tarikatların genel nisbesi).
- ALEVİYYE / ALLÂVİYYE** (Ebû'l-Abbas Ahmed b. Mustafa el-Alevî/el-Allâvî, ö. 1934; Şâzeliyye'den Derkâviyye'nin kolu).
- ALLÂVİYYE** (bk. **ALEVİYYE**).
- AMMÂRİYYE** (Ammâr Bû Sennâ, ö. 1193/1779; Kâdiriyye'nin kolu).
- AMÜDİYYE** (Ebû İsâ Saîd b. İsâ el-Amûdî, ö. XIII. yüzyıl; Medyeniyeye'nin kolu).
- ARİFİYYE** (İbnü'l-Arif Ahmed b. Muhammed es-Sanhâcî, ö. 536/1141).
- ARRÂKİYYE** (İbn Arrâk Muhammed b. Ali ed-Dimaşki, ö. 933/1526; Şâzeliyye'nin kolu).
- ARÜSİYYE** (Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Arûs, ö. 868/1463-64; Şâzeliyye'nin kolu).
- ÂSİMİYYE** (Ebû Zeyd Abdurrahman b. Ali el-Âsimî, ö. X/XVI. yüzyıl; Zerrûkiyye'nin kolu).
- ASSÂLİYYE** (Ahmed b. Ali el-Assâfî, ö. 1048/1639; Halvetiyye-Cemâliyye'den Sünbüliyye'nin kolu).
- AŞKİYYE** (bk. **UŞAYKİYYE**).
- ÂŞÜRİYYE** (Sâlih Âşûr el-Mağribî; Desûkiyye'nin kolu).
- ATÂİYYE** (Muhammed Atiyye er-Rifâî, ö. VII/XIII. yüzyıl; Rifâiyye'nin kolu).
- AYDERÜSİYYE** (Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûs, ö. 914/1508; Medyeniyeye, Aleviyye veya Kübreviyye'nin kolu olduğu ileri sürülür).
- AZEMİYYE / AZÂİMİYYE** (Ebû'l-Azâim Muhammed Mâzî, 1869-1937; Şâzeliyye'nin kolu).
- AZİZÂN** (Ali Râmîtenî, ö. 715/1315; Hâcegân'ın kolu).
- AZİZİYYE** (bk. **DİRİNİYYE**).